

»OD TAB'T JE PASALO DOSTI LET ...«

IZ IZROČILA ČUBEJCEV¹

MOJCA LEPEJ

Vas Kubed leži na skrajno severozahodnem delu Šavrinskega gričevja ob prometnici, ki povezuje Rižansko dolino z Buzetom. Prvi zapisi o vasi segajo v leto 1067, ko je bila prvič omenjena v seznamu vasi, ki jih je kralj Henrik IV. v darilni listini podaril freisinškemu škofu Ellenhardu. Po zapisih sodeč je takrat nastala kubeška fara s pokopališčem, ki je s Hrastovljami, Movražem in Sočergo že v začetku 12. stoletja sodila v širše mestno ozemlje Kopra. Od sredine 13. stoletja so skupaj z vasmii Kraškega roba tvorile obrambni pas, ki je na severu varoval koprsko posest. V tem obdobju je bil Kubed pomemben kot strateška in obrambna postojanka, bil je obrambni tabor (kaštel). Varoval je Istro pred turškimi vpadi v 15. stoletju in bil zid v beneško-avstrijskih vojnah v 15. in 16. stoletju, ki so zahtevale nenehno budnost ob meji.

Vaščani občine Rožar, kamor je v tistem času sodil tudi Kubed, so se v veličastno gibanje za Zedinjeno Slovenijo vključili 7. avgusta 1870 z organizacijo prvega tabora v slovenski Istri. Na njem se je zbralo okrog 4.000 Slovencev, ki so že takrat živeli v Italiji ter slovenski in hrvaški Istri. Na tem taboru so podali zahteve po združitvi Slovencev na celem ozemlju Istre in Trsta, s čimer so italijanskim nacionalistom dokazali, da niso »raztreseno slovensko pleme«, temveč del slovenskega naroda, čigar predstavniki se bodo doma in v državnem zboru borili za uresničenje programa Zedinjene Slovenije. Po tem taboru so se v Kubedu in ostalih vaseh ustanovljale čitalnice in kulturna društva. Leta 1898 se je v Kubedu ustanovilo *Pevsko in bralno društvo Skala*, na katerem so sprejeli pravilnik, ki je še zdaj osnova *Kulturnemu društvu za šport, kulturo in turizem Skala, Kubed*. To društvo se je v zadnjih 10 letih razširilo z dvema sekcijama: leta 1998 je nastala *Folklorna skupina Skala Kubed*, leta 2005 pa še *Pevske ljudskih pesmi Folklorne skupine Skala Kubed*.

DROBCI ŠEG IN NAVAD ČUBEJCEV

PUSTV KUBEDU

V predpustnem in pustnem času so vaščani v Kubedu kar malo ponoreli. Že pozimi je fantovska družčina na svojih sestankih pregledala pustne like Kubeda. Če je bilo potrebno, so jih obnovili in popravili. Določili so, kdo bo nosil določeno masko in katere vasi ter hiše bodo obšli. V pustnem sprevodu je prvi nosil košaro za jajca in ni bil maskiran. Za njim pa so šli godci in ostale *mačkare*: *nono* in *nona*, *ciganka*, *cunder* – razcapanec, *parapat* – eksekutor, *hudič* in *špacakamino* – dimnikar. *Nono* je bil oblečen po starinsko: nosil je hlače do podkolen, ovčji kožuh, na glavi je

imel širokokrajni klobuk. *Nona* je bila oblečena v obleko do tal in predpasnik. Na glavi je nosila pod brado zavezano veliko ruto. Prav poseben lik je bil v Kubedu *cunder*: oblečen je bil v navadno obleko, vrh katere je imel našite velike koščke (trakove) papirja. Na glavo je imel poveznjen visok ošiljen papirnat klobuk, iz katerega so plapolali trakovi. *Parapat*, izterjevalec davkov, je bil oblečen v gosposko obleko, lahko je bila črna ali temno rjava, okrog vratu in zapestij pa je imel trd ovratnik. *Ciganka* je v rdeči *bisagi* nosila slamnatega otroka. *Hudič* je bil ves črn; črna je bila tudi njegova obrazna maska z rogovi, le oči in usta je imel rdeče obrobljene. Ker je rožljaj z verigami in vilami in lovil dekleta, sta skupaj z dimnikarjem, ki je imel v rokah brinovo vejo, ustvarjala velik hrup in trušč, saj sta se zakadila najpogosteje v gručo mladih deklet. Vse maskare so ustvarjale hrup, šemili pa so se moški. Ko so se zbrali v dvorani ali kar zunaj pred domom, so priredili pravi ples v *kordijah*. To so bili plačani plesi za en par, za celo družino ali za vse plesalce ene vasi. Godci so godli različno dolgo, ne glede na to, koliko jim je kdo plačal za ples. Starejši se na pustni zabavi radi spominjajo *kajb* – zaporov za dekleta. Če je fant želel plesati z dekletom, ki mu je bilo všeč, pa je plesalo z drugim, je plačal pustnemu redarju, da je dekle odpeljal v zapor. Taisti fant je nato še enkrat plačal, da jo je odkupil iz zapora in z njo zaplesal. Če je k dekletu ponovno pristopil prvi fant, je zaljubljenec ponavljal zapor za dekle toliko časa, dokler ga ni uslišala. Morala je sama ugotoviti, kdo je zaljubljenec.

VELIKA NOČ

Kot drugod po Sloveniji tudi v slovenski Istri *na cvetnico* k *žegnju* nesejo zelenje. V Kubedu se zadovoljijo s preprosto oljčno vejico s plodom. Če oljčne vejice povežejo v snop *fašine* ali pa v *palme*, je to nekaj posebnega za ta kraj. Izdelava *palme* zahteva veliko spretnosti in natančnosti. Vzamejo oljčno vejo, ki ima lepo razvite stranske veje in vejice. Te ob vrhu zvežejo navzkriž tako, da je vrh trojen. Iz vejic pod trojnim vrhom odstranijo listke in namesto njih spletejo iz drugih oljčnih lističev ob vsaki strani veje palmo. Za okras iz figovega lesa izrežljajo majhne petelinčke, jim iz rdečega blaga naredijo grebenčke in s takimi *petehi* okrasijo palmo. Včasih ji dodajo tudi svete podobice. Čez leto palme hranijo in jih polagajo živini za zdravje, v hiši pa

Folklorna skupina iz Kubeda na državnem srečanju pri predstavitvi odrske postavitve *Noč je tvoja, dan je moj*, v kateri je interpretirana na terenu najdena zgodba.

(Foto: Janez Eržen, Le plesat me pelji 2009, Maribor, 10. 10. 2009.)

¹ Prebivalci Kubeda se po domače imenujejo Čubejci, zato jih v prispevku tako imenujem.

jih zatikajo za svete podobe, da varujejo dom in družino. Tudi ob hudi uri Čubejci zažigajo oljčno vejico kot drugod v Sloveniji.

V Kubedu gospodinje za **velikonočni žegen** pripravijo *pince* in *presnece*. *Pinco* dobi vsak član družine na velikonočno nedeljo za zajtrk, *presneca*, ki je narejen le iz malo testa in veliko nadeva iz pinjol, cedre in raznih dišav, pa le en košček. Včasih so gospodinje k blagoslovu nosile tudi *menihe*. To je v kito spleteno testo pince, ki objema nebarvano, trdo kuhano jajce. K žegnu sodijo še *žuca* iz prekuhanih svinjskih uhljev, nog, glave ter pršut in nepobarvana jajca.

Na **velikonočno nedeljo** se družina v Kubedu zbere na *fruštku*, vsa že praznje oblečena. Najprej pojedjo juho s koščkom kruha, nato vsak dobi še del blagoslovljenih jedi. Pri zajtrku ne sme manjkati koromač. Otroci so včasih ob tem pogosto peli skupaj s starši:

*Jej, jej, jej koromač,
da te ne piči pisan kač.*

Ta zagovor je za Kubed še kako pomemben, saj je takrat, ko nabirajo beluše, v gozdovih in skalnatih pobočjih Lačne polno modrasov in gadov.

Na **velikonočni ponedeljek** so se farani po maši zbirali pri cerkvi, dekleta so se pogovarjala in pela, fantje pa so *picali jejca* podobno kot drugod po Sloveniji. Od velikonočnega ponedeljka naprej so se po vaseh Šavrinjskih brd vrstile šagra za šagro.

ŠAGRE

Imenovali so jih *opasila* ali *ffere* in so potekale od svetega Martina do pusta.

V Kubedu so imela dekleta pred prvo majsko nedeljo veliko dela in strahu. Tista, ki se niso poročila do pusta in so bila godna že za možitev, so lahko pričakovala, da jim bodo fantje v noči, ko bodo odšli z *ročinskega opasila* (potekal je na prvo nedeljo v maju), na vrh oreha ali kamina na zelo nedostopno mesto obesili nadomestnega moža – *čiča*. Drugim dekletom so fantje hoteli z različnim zelenjem nakazati, kakšno lastnost imajo. Tako so lepa dekleta dobila pred hišna vrata češnjevo vejico, nedostopna robido ali koprivo, tista, ki je bila že noseča in so fantje izvedeli prej kot starši, pa je dobila mleček. Kot rečeno, je najbolj izbirčna, ki do pusta še ni dobila moža, dobila nadomestnega slamnatega moža *čiča*. To je bila največja sramota za dekleta in celotno družino. Seveda je bila naloga deklet, da v jutranjih urah najprej pogledajo pred vrata ali skozi okna svojih domov in čim prej odstranijo nezaželeno zelenje. Folklorna skupina Skala Kubed je v svoji odrski postavitvi prikazala, kako sta prebrisana mati in naivna hči preprečili največjo sramoto.

Folklorna skupina iz Kubeda na državnem srečanju.
(Foto: Janez Eržen, Le plesat me pelji 2009, Maribor, 10. 10. 2009.)

Skrivaj sta zasledovali fante, izvedeli, kam so skrili *čiča*, ki naj bi ga proti jutru dobilo dekleta, in ga ukradli. A fantje so naredili novega in ga podelili izbirčni deklini.

MARTINJA

Martinjo v Kubedu ohranjajo že približno 200 let. Po ustnem izročilu naj bi Kubed, ki je imel le zavetnika svetega Florjana, svetega Martina pa ne, *martinjo* kupil za voz sena in sod vina od sosednje vasi Zazid. Vesela povorka vaščanov, predvsem fantov in mož, se z godbo na pihala, nekdanj iz Svetega Antona, sedaj pa iz Doline pri Trstu, odpravi na 20 km dolgo pot od hiše do hiše. Ustavijo se pri vsaki hiši v vasi. V začetku kolone sta pobirač in *župan*, ki na vozičku vozita brentač, v katerega gospodarji po preizkušnji vina vlivajo mlado vino kot darilo za družino. Gospodinje jim postrežejo z martinovimi dobrotami (z zeljem s klobaso, pečeno ovčetino, posladkajo pa se s *broštolami* ...). Navadno se je na martinji ponedeljek že zgodaj zjutraj začel sejem, kjer so že od nekdanj prodajali kmetijsko orodje in pridelke. Znan je bil po vsej Istri, nanj pa so prihajali tudi prebivalci sosednjih pokrajin: Čičarije, Brkinov in Krasa. V torek se je zbrala vsa vas na šagri, kjer so popili in pojedli vse, kar so pobirači nabrali.

Na tej šagri je navadno fantovska skupnost v svoje vrste sprejela zadosti stare fante, seveda pod pogojem, če je vaški skupnosti poravnal svoj dolg z *likofom* – s šestimi litri vina. Ko je to plačal, se je lahko udeležil vsake šagre v domačem kraju in v zaledju, ponoči po večerni avemariji se je lahko zadrževal na vasi, lahko je hodil s fanti vasovat k dekletom. Najpogosteje pa se ni mogel rešiti pastirjenja. V Kubedu radi povedo, da je neki fant kljub likofu in sprejemu v fantovsko družino moral naslednji dan odgnati živino na pašo. Pri tem je očetu ostro povedal: »Jaz sem od danes fant, imam kravato in ne bom več pasel krav. Naj jih goni na pašo, kdor hoče, jaz že ne več.« Kaj se je zgodilo potem, lahko samo predvidevamo.